

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD
UNİVERSİTETİ

kafedra “Qida məhsullarının
texnologiyası”

Fənn “Sahə müəssislərində
istehsalın təşkili”

Hazırladı : i.f.d. b/m. Nəsrullayeva G.M.

MÖVZU XIII. QIDA SƏNAYESİ

MÜƏSSISƏLƏRİNDƏ ANBAR TƏSƏRRÜFATI

VƏ DISPETÇER XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİ

PLAN

1. Anbar təsərrüfatı və maddi istehsala xidmətdə onun yeri və rolu
2. Anbarların obyektləri və texniki vasitələri
3. İstehsal prosesinin operativ tənzimlənməsi sistemi və onun təşkili
4. Dispetçer xidmətinin məqsəd və vəzifələri, texniki vasitələri və idarə edilməsi

Anbar təsərrüfatı məhsulların, əmək cisimlərinin və əmək vasitələrinin qəbulu, yerləşdirilməsi, saxlanması və buraxılışı üzrə nəzərdə tutulmuş bina və qurğuların məcmusunu özündə əhatə edir. Anbar təsərrüfatı məhsulların və maddi enerji ehtiyatlarının istehsal sahəsindən istehlak sahəsinə, həmçinin istehsal sahəsi daxilində hərəkəti prosesində salamat saxlanmasını təmin edən maddi-texniki bazanın tərkib hissəsi olub, xammalın, materialların, yanacağın, yarımfabrikatın və hazır məmulatın normal dövretməsinin zəruri şərtidir.

Anabar təsərrüfatının strukturu iqtisadiyyatın bu və ya digər sahəsinə - sənayeyeə, tikintiyə, kənd təsərrüfatına, ticarətə və s. məxsus olması ilə, yerləşdiyi əraziyə, təkrar istehsal prosesindəki yerinə görə müəyyən olunur.

Deməli, sənaye müəssislərinin lazımi miqdarda, nomenklaturada, çeşiddə və keyfiyyətdə material resursları ilə mütəmadi təmin olunmasında anbar təsərrüfatı mühüm rol oynayır. Çünki müəssisələrin kənardan aldıkları material resursları birbaşa istehsala verilmir. Onlar ilk növbədə müəssisənin anbarın daxil olur və orada istehsal istehlakına hazırlandıqdan sonra sexlərə, istehsal sahələrinə və ayrı-ayrı iş yerlərinə verilir.

Anbar təsərrüfatı işçiləri ilk növbədə material ehtiyatlarının vaxtında həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətçə qəbul olunmasını təmin etməlidirlər. İşin bu mərhələsində yüklərin qəbul olunması üzrə müəyyən edilmiş şərtlərə dürüst əməl etmək xüsusi ilə vacibdir, çünki yalnız bu şərtlə materialı alan müəssisə məhsulu göndərən müəssisəyə materialların çatışmaması, yaxud yüklərin keyfiyyətinin qüsurlu olması haqqında iddia təqdim edə bilər.

Bundan başqa , anbar təsərrüfatı işçiləri material resurslarının qorunub saxlanılmasını təmin etməli, onların itkisinə və xarab olmasına , habelə onların oğurlanmasına və əskik gəlməsinə yol verilməməlidir.

Müəssisə miqyasında sexlərin, istehsal sahələrinin və ayrı-ayrı iş yerlərinin material resursları ilə bircəhərarda və mütəşəkkil “qidalandırılması” işində anbar təsərrüfatı mühüm rol oynayır. Bu məqsədlə bir çox sənaye müəssisələri material resurslarının ehtiyatları üzrə “maksimum-minimum” nəzarət üsulu tətbiq edirlər. Bu üsulun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, istehsal ehtiyatlarının müəyyən edilmiş normalarına əsasən material resurslarının hər bir növü , profili və tipi üzrə anbarda saxlanıla bilən qalığın maksimum və minimum hədləri müəyyən edilir.

Bu zaman maksimum qalığın qədəri aşağıdakı kəmiyyətə bərabər olur: sığorta ehtiyatı ilə maksimum cari ehtiyat və hazırlıq ehtiyatların cəminə. Material ehtiyatlarının minimum həddi isə, sığorta ehtiyatları ilə hazırlıq ehtiyatlarının cəminə bərabər qəbul edilir.

Materialların sexlərə, istehsal sahələrinə və ayrı-ayrı işyerlərinə çatdırılması iki üsulla: **passiv və fəal üsullarla** həyata keçirilir. **Passiv üsul** (bəzən buna adi üsulda deyilir)-istehsal olunan nomenklaturu və buna müvafiq olaraq həmin məhsulun hazırlanması üçün sərf edilən materialların növləri tez-tez dəyişilən müəssisələrdə daha geniş tətbiq edilir. Belə bir üsulun tətbiq edildiyi yerlərdə sex və istehsal sahələri materialları anbarlardan lazım olduqca, bir dəfəlik tələbnamələr üzrə, yaxud limit kartalarına görə alırlar.

Materillarin sex, istehsal sahəsi və ayrı-ayrı iş yerlərinə gətirilməsinin **fəal üsulu** isə sərf edilən materialın nomenklaturu nisbətən sabit olan müəssisələrdə, yənin kütləvi və iri seriyalı istehsal şəraitində tətbiq edilir. Bu üsulun mahiyyəti aşağıdakı kimidir: sex və istehsal sahələrinin rəhbərləri, həmçinin ayrı-ayrı fəhlələr qabqcadan onlar üçün müəyyən edilmiş limitə əsasən, hələ plan ayı başlamamışdan əvvəl, maddi-texniki təchizat şöbəsinə nə kimi, nə qədər və məhz hansı müddətdə material almaq istədiyini bildirir. Bundan sonra, anbar təsərrüfatının işçiləri aldığı tələbnamələrə müvafiq olaraq materialları sexlərə, istehsal sahələrinə və ayrı-ayrı iş yerlərinə çatdırır.

Müəssislərdə adətən uzun müddət saxlama və tranzit anbarlarından istifadə edilir. **Uzun müddət saxlama anbarlarında** istehsal-texniki təyinatlı məhsullar orta və ya uzun müddət ərzində yerləşdirilir; **tranzit anbarları** isə -həmin xarakterli məhsulları müxtəlif istehsalçı müəssislərdən və müxtəlif mal göndərənlərdən alır və mümkün qədər tez vaxt ərzində onları təyinat yerlərinə yollayırlar:

Sənaye müəssislərində istehsalın xarakterindən və həcmindən asılı olaraq, qeyd etdiyimiz kimi, müxtəlif tipdə, ölçüdə və konstruksiyada anbarlardan istifadə edilir. Belə bir hal onların işinin təşkilini və planlaşdırılmasını müəyyən qədər çətinləşdirir. Odur ki. Bəzi əlamətlər görə anbarları təsnifləşdirilməsi zərurəti yaranır.

Konstruksiyalarına görə-müəssisə anbarları dörd qrupa ayrılır: bağlı anbarlar (burada tez korlanan, hava şəraitindən qorxan istehsal-texniki təyinatlı məhsullar saxlanır); açıq anbarlar (belə anbarlarda hava şəraitindən qorxmayab, yağış və rütubətdən korlanmayan materiallar,); yarım-açıq anbarlar (belə anbarların ya üstü örtülü, yanları açıq , və ya yanları bağlı üstü açıq olur); xüsusi anbarlar (belə anbarlarda qiymətli materaillar və həəyat üçün təhlükə törədə bilən materiallar saxlanılır)

Təyinatına görə müəssisə anbarları iki qrupa ayrılırlar: **I**, ümummüəssisə anbarları- burada müəssisənin istehsal-əmərrüfat fəaliyyəti üçün əhəmiyyət kəsb edən istehsal-texniki təyinatlı məhsullar saxlanılır; **II**, sex (stehsal sahəsi) anbarları- burada konkret sex üçün əhəmiyyət kəsb edən istehsal-texniki təyinatlı məhsullar saxlanılır.

Istehsa-texniki təyinatlı məhsulların növləriə görə-
avadanlıq, alətlər, materiallar,
ehtiyat hissələri, yarımfabrikatlar,
hazır məhsullar, təsərrüfat
inventarları və istehsal tullantıları
saxlanması üçün yaradılan
anbarları fərqləndirilər.

Sənaye müəssisələrində anbarlar funksiyalarına **görə-təchizt, istehsal və satış anbarları** vardır. İxtisaslaşdırılması dərəcəsinə görə isə anbarlar ixtisaslaşdırılmış, universal, və qarışıq formada olurlar.

Istehsal prosesinin opertiv tənziplənməsi maddi istehsal sahələrinin mütəşəkkil qaydada fəlaiyyət göstərməsinin mühüm şərtlərindən biridir. Burada əsas məqsəd texnoloji proseslərin müəyyən edilmiş normativlərdən və üsullardan kənarlaşma hallarının aradan qaldırılması üçün zəruri texniki-təşkilati tədbirlərn işlənilməsi və hazırlanmasından ibarətdir.

Istehsal prosesinin gedişatına **operativ nəzarət və tənzimləmə metodları** istehsalın təşkilati tipindən asılı olaraq tətbiq edilir. İstehsal prosesinin operativ tənzimlənməsini texnboloji intizama riayət olunmasının mühüm şəridir. Texnoloji intizam dedikdə, istehsal prosesində məhsul hazırlanmasının texnologiyasının tələblərinə ciddi və dəqiq əməl olunması başa düşülür.

Istehsal prosesinin operativ tənziplənməsinin əsas prinsiplərinə aşağıdakılar aiddir: a) operativ tənzipləmə planlı xarakter daşmalıdır, yəni istehsal prosesinə fasiləsiz olaraq nəzarət istehsal-dispetçer, yaxud istehsalat şöbəsi tərəfindən həyata keçirilməlidir; b) operativ tənzipləmə kompleks xarakter daşmalıdır, yəni maddi istehsal sahələrində həyata keçirilən bütün texnoloji proseslərə operativ nəzarət edilməlidir; c) operativ tənzipləmə qənatçil olmalıdır, yəni operativ tənzipləyicilər optimal sayda və əmək sərfi minimal olmalıdır. Lakin bu istehsal prosesinin operativ tənziplənməsini təmin etməlidir.